

ЗАХИСТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ФОРМ ТА СПОСОБІВ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

COPYRIGHT PROTECTION: CONCEPT AND CLASIFICATION OF FORMS AND METHODS OF THE COPYRIGHT PROTECTION

Омельченко Г.В.,
асистент

*Навчально-науковий юридичний інститут
Національного авіаційного університету*

Шевченко В.А.,
студентка

*Навчально-науковий юридичний інститут
Національного авіаційного університету*

У статті проаналізовано поняття захисту авторського права та його місце в понятійному апараті цивільного права. Дається визначення понять форм захисту та способів захисту авторських прав. Визначається специфіка класифікації форм захисту та способів захисту авторських прав.

Ключові слова: авторське право, захист авторського права, форми захисту авторського права, способи захисту авторського права, самозахист.

В статье проанализированы понятия защиты авторского права и его место в понятийном аппарате гражданского права. Дается определение понятий форм защиты и способов защиты авторских прав. Определяется специфика классификации форм защиты и способов защиты авторских прав.

Ключевые слова: авторское право, защита авторского права, формы защиты авторского права, способы защиты авторского права, самозащита.

A researching process of the concept, forms and methods of the copyright protection results to necessity of more clear and understandable definition of it. In violation of copyright of the person, who is an owner of such rights, there is a right to protection, in the implementation of which this person chooses forms and methods on his own within statutory, with the help of which he reaches to protect his violated rights.

The definition of «protection» occupies one of the most important places in conceptual device of the civil law. It is not accidentally, because the process of realization of the civil law must allow to the carrier of subjective rights to use opportunities, defined by norms of civil law, despite any obstacles and opposition from others.

In science of civil law a civil protection is understood as a system of active measures, which are used by subject of civil law, competent, government or another agencies, aims to eliminate the violation of civil law or interest, imposing the duty of remedy on violator.

Traditionally in law literature the copyright protection and protection of related rights are divided in two forms – jurisdictional and non-jurisdictional.

Methods of protection of rights usually are assigned substantive law coercive measures, with the help of which retrieval (recognition) of violated (disputed) rights and influence on violator happen.

Determining the specific of methods of copyright protection is an actual question today, which needs further research, what certainly will increase the efficiency of copyright protection and protection of related rights in Ukraine.

Key words: copyright, copyright protection, forms of copyright protection, methods of copyright protection, self-defense.

Однією з найважливіших умов успішного розвитку творчої діяльності в Україні є не лише визнання за авторами творів літератури, науки чи мистецтва певних цивільних прав, але й забезпечення їх надійного захисту.

Відповідно до Конституції України, що гарантує кожному громадянину свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, в Україні послідовно створюються свої власні механізми захисту авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з інтелектуальною діяльністю.

Процес дослідження поняття, форм та способів захисту авторських прав призводить до необхідності їх більш чіткого та зрозумілого визначення. При порушенні авторського права у особи, що є власником таких прав, виникає право на захист, при реалізації якого ця особа самостійно обирає форми та способи, в межах, встановлених законом, за допомогою яких вона прагне захистити свої порушені права. Слід зазначити, що питанням захисту авторського права приділялася увага таких вчених, як: О. В. Дзера, Ю. Д. Притика, І. В. Венедіктова, Р. Б. Шишка, О. О. Підпригора та ін. Проте, поняттям форм та способів захисту авторського права слід приділити більш детальну увагу.

Поняття «захист» займає одне із найважливіших місць у понятійному апараті цивільного права. У науці цивільного права під цивільно-правовим захистом розуміють систему активних заходів, які застосовуються суб'єктом

цивільного права, компетентними державними чи іншими органами, спрямовану на усунення порушень цивільного права чи інтересу, покладення виконання обов'язку з відновлення порушеного права на порушника [2].

Щодо визначення захисту авторських прав науковцями, використовується загальний підхід – як до захисту прав інтелектуальної власності, і спеціальний – зміст такого підходу стосується саме авторського права.

Так, деякі вчені підтримують загальну думку щодо визначення поняття захисту права інтелектуальної власності як системи правових засобів, що вживаються спеціально уповноваженими на це державними органами (органи виконавчої влади, адміністративні органи, суди) для захисту суб'єктивних прав на об'єкти інтелектуальної власності [3].

Інші вчені під захистом авторських і суміжних прав розуміють не тільки передбачені законом способи припинення їх порушення та застосування юридичної відповідальності до порушників, але й заходи з визнання авторських прав [1]. Так, О. О. Шевчук під захистом авторського права розуміє сукупність заходів, спрямованих на поновлення чи визнання авторського права, а також захист інтересів їх суб'єктів при порушенні чи оспорюванні цього права [4, с. 28]. Такий підхід до визначення має більш широкий зміст і тому його вважають спеціальним.

Традиційно у юридичній літературі захист авторського права і суміжних прав поділяється на дві форми – юрис-

дикційну і неюрисдикційну. Критерієм поділу на такі форми є суб'єкт, який здійснює дії щодо захисту порушених прав.

У юрисдикційну форму об'єднуються загальний (судовий) та спеціальний (позасудовий) захист.

Дії носіїв прав, спрямовані на визнання наданих правовими нормами можливостей припинення порушень у реалізації вказаних можливостей та застосування негативних наслідків по відношенню до порушників без звернення до спеціальних суб'єктів визнається як неюрисдикційна форма. Неюрисдикційна форма захисту авторського права і суміжних прав характеризується тим, що це позасудовий захист, який здійснюється особою, право якої порушено, самостійно, але в межах закону. Так, відповідно до ст. 19 ЦК України, особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань [5]. Деякі вчені визначають поняття самозахисту як особливу форму захисту авторських прав.

Самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням. На практиці до цих положень досить часто додається й такий фактор, як особа порушника. Включення до змісту ст. 19 ЦК України такого критерію, на думку О. О. Панасюка, поклало би на суб'єкта самозахисту певну соціальну відповідальність, що відповідає розвитку гуманістичних засад права взагалі та цивільного права зокрема [1].

Способи самозахисту авторського права і суміжних прав можуть обиратися самою особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства. У залежності від часу застосування їх класифікують на такі види: превентивні (наприклад, контроль спадкоємців за діями виконавця заповіту по відношенню до авторських прав) та оперативні (можливість кредитора в разі порушення зобов'язання боржником, за умови попереднього закріплення у договорі або визначення у законі, частково або в повному обсязі відмовитися від цього зобов'язання). Різниця між ними встановлюється відповідно до мети та факту порушення авторського права.

Таким чином, особа, авторські права якої порушені, має можливість припинити неправомірне посягання та відновити своє порушене право.

Поняття та види форм захисту тісно пов'язані з поняттям та видами способів захисту авторських та суміжних прав. Поняття форми та способу захисту чітко не розмежовані між собою, тому часто одне поняття визначається через інше.

Поняття способів захисту прав не викликає дискусій серед науковців; способами захисту прав, як правило, називають закріплені законом матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких відбувається відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав та вплив на правопорушника. Способи захисту авторського права та суміжних прав за своєю природою безпосередньо пов'язані зі здійсненням цивільного судочинства, адже захист прав, свобод та інтересів, зокрема авторського права і суміжних прав, є метою цивільного судочинства. Але за своєю юридичною природою способи захисту прав мають матеріально-правовий характер, адже вони закріплені нормами матеріального права та безпосередньо забезпечують захист прав, свобод та інтересів [6].

Однією з характеристик визначення способів захисту є вказівка на певну мету, наслідки якої можуть бути двох видів: відновлення або визнання порушених прав, вплив на правопорушника.

До моменту набрання чинності ЦК України в цивільному праві до способів захисту прав, свобод та інтересів відносилися лише ті, які могли бути реалізовані заінтер-

есованими особами шляхом звернення до суду, а суд мів здійснити захист шляхом: визнання права; відновлення становища, що існувало до порушення права; припинення дій, що порушують право; примусового виконання обов'язку в натурі; припинення або зміни правовідносин; відшкодування збитків; компенсації моральної шкоди.

З моменту вступу в дію ЦК України коло способів захисту прав та інтересів в судовому порядку було розширене. Окрім всіх способів, що були закріплені ст. 6 ЦК УРСР, ЦК України ч. 2 ст. 16 передбачає також можливість захисту прав та інтересів шляхом визнання правочину недійсним та шляхом визнання незаконним рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Слід зазначити, що закріплені ЦК України способи захисту прав та інтересів не вичерпують всі можливі способи захисту, що прямо вказано ч. 2 ст. 16, якою закріплена можливість захисту прав та інтересів й іншими способами, встановленими договором або законом. Такий підхід до розміщення способів захисту у нормах права був відомий ще за часів радянського законодавства, що дало підстави для виділення в юридичній літературі класифікації способів захисту прав на загальні (універсальні) та спеціальні (специфічні), в залежності від того, чи закріплені вказані способи у відповідній групі в загальній частині кодифікованого акта цивільного законодавства, чи знаходяться в інших частинах цього акта або в окремих нормативно-правових актах. За логікою цієї класифікації, способи захисту авторського права і суміжних прав, закріплені у ст. 16 ЦК України, будуть загальними, а способи, передбачені ст.ст. 276, 277, 278, 280, 432 ЦК України, ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права», іншими нормативно-правовими актами – спеціальними (специфічними) [6].

Проте поділ способів захисту прав на загальні й спеціальні не можна не піддати критиці: жоден із загальних способів захисту не може застосовуватися до всіх без винятку цивільних прав, зокрема, авторського права та суміжних прав; застосування тих чи інших способів захисту завжди визначається індивідуально, виходячи із характеру авторського права і суміжних прав, ступеня їх порушення. Наприклад, при захисті особистих немайнових авторських чи суміжних прав, як і при захисті будь-яких особистих немайнових прав, часто неможливо застосувати такий «універсальний» спосіб захисту, як виконання обов'язку в натурі [5, с. 40]; далеко не завжди власник авторських або суміжних прав потребує відшкодування збитків, завданих порушенням його права, чи компенсації немайнової шкоди тощо. Тому обґрунтованість наведеної вище класифікації уявляється сумнівною [6].

Згідно з іншою класифікацією, способи захисту прав в залежності від суб'єкта, уповноваженого на їх реалізацію, поділяються на: а) способи, реалізація яких може здійснюватися власником прав без звернення до суду (самозахист прав, неюрисдикційні способи); б) способи, які можуть бути застосовані власником прав як самостійно, так і шляхом звернення до юрисдикційного органу; в) способи, реалізація яких може бути здійснена лише юрисдикційним органом (юрисдикційні способи). Окреслений підхід певним чином змішує поняття способів та форм захисту, адже саме форми захисту в залежності від уповноваженого суб'єкта поділяються на юрисдикційні та неюрисдикційні.

В юридичній літературі пропонувалися й інші варіанти класифікації способів захисту прав, але найбільшої уваги, з нашої точки зору, заслуговує класифікація способів захисту в залежності від їх цільової спрямованості, згідно з якою способи захисту прав поділяються на: а) превентивно-припинні, тобто ті, що спрямовані на попередження та припинення порушення, оспорювання, невизнання права; б) відновлювальні – які спрямовані на відновлення пору-

шеного права; в) компенсаційні, тобто такі, що спрямовані на додаткову компенсацію шкоди, завданої порушенням права [7].

Вибір конкретного способу захисту з урахуванням усіх обставин залежить як від змісту суб'єктивного авторського права, яке підлягає захисту, так і від ступеня небезпеки такого порушення, що є однією із характеристик перешкоди у реалізації. Крім того, на вибір конкретного способу захисту впливає статус усіх учасників правовідношення – управомоченої особи, суб'єкта захисної діяльності, особи, діями якої заперечується відповідна правореалізація. Зв'язок цих факторів впливу на застосування конкретного способу захисту є безпосереднім. Проте питома вага у впливі різна. Це пояснюється, насамперед, різним значенням даних факторів у реалізації інтересів носія авторських прав.

Таким чином, спосіб захисту авторських прав – це самостійний об'єкт правового регулювання та наукового аналізу. Визначення поняття «спосіб захисту авторського права» потребує врахування нових характеристик при ви-

користанні традиційної цивільно-правової методології. Це слід вважати вихідним підґрунтям при обранні та фактичному застосуванні конкретного способу. Від цього залежить, чи зможе автор чи інші суб'єкти авторського права реалізувати правові можливості, задовольнити власні інтереси у випадку наявності перешкод для цього [8].

Варто зазначити, що визначення специфіки способів захисту авторського права і суміжних прав на сьогодні є актуальним питанням, яке потребує подальших досліджень, що, безумовно, сприятиме підвищенню ефективності захисту авторського права і суміжних прав в Україні.

Отже, захист авторського права – це сукупність заходів, спрямованих на поновлення чи визнання авторського права, а також захист інтересів їх суб'єктів при порушенні чи оспорюванні цих прав. Поняття «захист» займає одне із найважливіших місць у понятійному апараті цивільного права, оскільки процес реалізації цивільних прав повинен гарантувати носію суб'єктивного права використання можливостей, визначених нормою цивільного права, незважаючи на будь-які перешкоди та протидію з боку інших осіб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Панасюк О. О. Поняття та класифікація форм захисту авторських прав / О. О. Панасюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/MICROSOFT-73B476/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/FP_index.htm_2013_1_128.pdf.
2. Цивільне право України : Загальна частина : підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданіка. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 976 с.
3. Венедіктова І. В. Цивільно-правовий захист та охорона авторського права / І. В. Венедіктова, О. В. Розгон // Форум права. – 2007. – № 2. – С. 24–29.
4. Шевчук О. О. Захист авторських та суміжних прав на сучасному етапі розвитку інтелектуальної власності в Україні / О. О. Шевчук, Р. П. Томма // Право і суспільство. – 2011. – № 6. – С. 54–56.
5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
6. Штефан А. Цивільно-правові способи захисту авторського права і суміжних прав / А. Штефан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ndiiv.org.ua/uk/tsivilno-pravovi-sposobi-zahistu-avt/>.
7. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : Монографія / Р. О. Стефанчук / Відп. ред. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008.
8. Панасюк О. О. Поняття та класифікація цивільно-правових способів захисту авторських прав / О. О. Панасюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/MICROSOFT-73B476/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/urykr_2014_2_11.pdf.